

6. Демченко Н.П. Резервы повышения эффективности орошаемого земледелия юга Украины. - К.: Урожай, 1989. - 213 с.
7. Захарьян Л.К. Рационально используем орошаемые земли. Симферополь: Крым, 1966. - 64 с.
8. Лымарь А.О. Интенсивное использование поливного гектара. - М.: Колос, 1982. - 145 с.

Дуброва Н.П.

ДИСПАРИТЕТ ЦІН ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Початок переходу до ринку для України збігся із становленням державної самостійності, що призвів до розриву традиційних економічних зв'язків у межах колишнього СРСР та країн ЄС. Відсутність в Уряді України чіткої програми макроекономічної стабілізації та структурних реформ негативно вплинули на економіку держави, що, в свою чергу, призвело до рецесії і стагнації виробництва, високої варіабельної інфляції, погіршення балансу платежів. Посилення проблеми неплатежів, інфляція, бартеризація економічних зв'язків між підприємствами, у тому числі і аграрної сфери, супроводжувалися загальною дезінтеграцією економіки в цілому. Однією з причин безпрецедентної деградації аграрної сфери стало порушення паритету цін на продукцію сільського господарства та продукцію промисловості, що споживається аграрною сферою.

Метою даної статті є проаналізувати причини виникнення даної проблеми та запропонувати деякі шляхи щодо її вирішення на основі досвіду розвинених країн світу.

Слід зазначити, що початок трансформаційного періоду збігся з ейфорією становлення самостійності та всемогутності ринкового механізму. Тому аграрна реформа формувалася під дією політичних спрямувань, що планували єдиним ударом "зверху" провести зміни, розвалити усупільнене сільськогосподарське виробництво, що склалося, і миттєво утворити на його місці міцний фермерський сектор. При цьому урядовці та політичні діячі спиралися на досвід російських теоретиків та організаторів проведення аграрної реформи, які виходили з того, що аграрний сектор більше, ніж інші сфери економіки, підготовлений до ринку, і тому вважалось, що вводити тут ринковий механізм слід швидко, зразу і в повному обсязі та в усіх галузях аграрного комплексу. Замість того, щоб розвивати та перебудовувати існуючі індивідуальні та кооперативні форми господарювання, поступово змінюючи стосовно нових умов та цілей, урядовці пішли шляхом їх швидкого та повного руйнування. Активна конструктивна політика замінювалася деклараціями про активне впровадження ринкового механізму, що призвело до спаду виробничого та соціального потенціалу села, якому не могли протистояти розрізнені малоефективні заходи підтримки селянства [1, с.102].

Перехід до ринкової економіки був зведений до швидкої лібералізації ціноутворення на продукцію і послуги у всіх галузях, у тому числі і в сільському господарстві, тобто без етапне введення з 2 січня 1992 р. вільних цін [2]. Наслідки такого підходу до ціноутворення в умовах ринкових відносин для сільського господарства виявилися катастрофічними. При цьому держава не врахувала наступні обставини: ринок регулює ціни за умов розвинутої конкуренції в усіх галузях і сферах економіки; трансформаційний період характеризується необхідністю посиленої уваги зі сторони держави в усіх галузях і сферах економіки.

В результаті необгрунтованої і руйнівної аграрної реформи в Україні у небачених раніше масштабах проявився диспаритет цін. Обвальна лібералізація і безпрецедентний ціновий диспаритет завдали величезної шкоди сільському господарству. Ліквідація старого паритету цін (у 80-і рр. за рахунок держави компенсувалося близько 50-55% витрат сільських виробників, а на початку 90-х років цей показник в Україні становив 1,3%) зумовила руйнування інвестиційного процесу відтворення у сільському господарстві. Реформи на селі були зведені до формування приватної власності та ринкових форм господарювання, держава практично повністю згорнула довгострокову інвестиційну та фінансову підтримку АПК, його матеріальне й технічне

забезпечення. Внаслідок чого зруйнована матеріальна база, занедбані прогресивні технології та наукова підтримка аграрного сектора [3, с.26–27].

Різкий спад сільськогосподарського виробництва, постійне поглиблення диспаритету цін (у 1990-1999 рр. темпи зростання цін на промислову продукцію та послуги для сільського господарства майже у 6 разів перевищили ціни на сільськогосподарську продукцію) та значне розширення бартерних операцій, недостатня державна підтримка цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників призвели до сталої збитковості сільськогосподарського виробництва. У процесі аграрних реформ суттєво погіршилася агропромислова інтеграція всіх складових АПК. Перша сфера в умовах лібералізації цін, скориставшись своїм монопольним становищем, встановила високі ціни на засоби виробництва сільського господарства, а третя сфера АПК та частково держава встановили монопольне низькі ціни на сільськогосподарську продукцію. Переважна більшість сільськогосподарських товаровиробників не спроможна купувати засоби виробництва, а низькі ціни на сільськогосподарську продукцію призвели до скорочення виробництва і знизили його інтенсивність. Перша сфера майже повністю втратила вітчизняний ринок збуту своєї продукції, а до освоєння закордонного вона виявилась не готовою. До третьої сфери АПК скоротилося надходження сировини, від якої значною мірою залежить ефективність всього агропромислового комплексу. Монополія положення підприємств першої і третьої сфер АПК призвела до розбалансування всієї аграрної сфери. Сільське господарство дійшло до межі саморуїнвання, а проблема диспаритету цін стала нагальною проблемою. Процес простого відтворення практично став неможливим із-за відсутності інвестицій, обігових коштів, внаслідок чого прискорився процес фізичного зносу і морального старіння виробничих фондів, а господарства не мають можливостей для їх оновлення. Припинилось будівництво об'єктів виробничої та соціально-побутової інфраструктури. Різко скоротилась купівля мінеральних добрив, пестицидів, не відновлюється родючість ґрунтів.

Проблеми технічного стану доповнилися суттєвим погіршенням забезпечення сільського господарства нафтопродуктами. Постачання сільськогосподарським підприємствам дизельного палива у середньому за 1996-2001 рр. в цілому по Україні порівняно з 1990 р. знизилось на 54,5%, бензину – на 71,2%. Щорічно поставки палива скорочувалися на 15–20% [4, с.11]. Внаслідок зниження попиту заводи сільськогосподарського машинобудування змушені скорочувати і навіть зупиняти виробництво. З 1990-2001 рр. виробництво тракторів зменшилось від 106 тис. шт. до 3,6 тис. шт., плугів – у 25,5 рази, сівалок – у 15, бурякозбиральних комбайнів – у 43 рази, кормодрибок – у 19,8 разів; автонапугалок для ВРХ – у 25,3 рази, а виробництво кукурудзозбиральних комбайнів та багато інших видів техніки призупинено.

Товарне господарство відкриває широкі можливості для вільної гри ринкових сил, насамперед у сфері ціноутворення. Однак, більшість країн Заходу має регульоване сільське господарство. Визнавши сільське господарство пріоритетним напрямком державної діяльності, багато країн нагромадили цілу низку інструментів і методів його підтримки. Разом з тим механізм державного регулювання не порушує ринкових принципів, діє в їхньому руслі, а в ряді випадків виправляє ринкові вади, підтримує і цивілізує ринкове середовище. У розвинених країнах стратегія аграрної політики держави визначається необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни. Наприклад, до середини 30-х років ХХ ст. у більшості розвинутих країн регулювання цін на сільськогосподарську продукцію стало важливим елементом державної аграрної політики. Уряди цих країн враховували специфіку ціноутворення, яка проявляється у порушенні еквівалентності обміну продукції, що споживається в аграрному секторі, і тієї, яку вони реалізують.

Цікавим є досвід США, де механізм контролю за паритетом цін був розроблений і введений у дію на початку 30-х років при адміністрації Президента Ф.Д. Рузвельта. Міністерство сільського господарства США щомісяця визначає і публікує паритет цін. Еквівалентність обміну вимірюється співвідношенням цін на товари, що продаються та отримуються фермерами. Забезпечення еквівалентності ринкового обміну між промисловістю і сільським господарством насамперед визначають стабільне зростання виробництва сільськогосподарської продукції і неухильне підвищення економічної ефективності матеріальних, фінансових і трудових ресурсів.

Також щорічно Міністерство сільського господарства США розробляє програми закупівель сільськогосподарської продукції за гарантованими цінами, які забезпечують фермерам мінімальний рівень рентабельності. У випадку одержання високих врожаїв, коли пропозиція

продукції може перевищити попит на неї і ринкова ціна знизиться. держава скуповує продукцію у великих кількостях і домовляється з фермерами про її збереження за певну плату або направляє продукцію до державних сховищ чи вживає заходи до її експорту. При підвищенні цін держава спрямовує на ринок запаси продукції, тим самим збиває ціни. В США офіційно існують наступні види "цін підтримки": цільові (гарантовані) ціни та заставні ціни (ставки).

Для більшості розвинених країн характерна проблема забезпечення сільського господарства ринками збуту, бо виробництво сільськогосподарської продукції перевищує обсяг внутрішнього платоспроможного попиту. Тому уряди, шукаючи зовнішні ринки збуту продукції, збільшують експорт, що на світовому ринку позначається перевищенням пропозиції над попитом, посиленням конкуренції, нерідкі тенденції зниження ціни нижче цін рівноваги. Таку жорстку конкуренцію можуть витримати лише ті виробники, в яких повна собівартість нижче сформованих цін на світовому ринку.

Виникає питання, чи можна вирішити проблему диспаритету цін без втручання держави? Теоретично так, тому що у нормальному ринково-підприємницькому середовищі аграрний ринок може функціонувати без втручання держави. Оскільки:

- в сільському господарстві виробляється продукція, яка задовольняє нагальні потреби людей у продуктах харчування.

- існують такі господарства, де диспаритет цін не має місця – це, як правило, господарства оптимальних розмірів, які використовують передову техніку і технологію. Собівартість продукції у таких господарствах нижче чим у дрібних товаровиробників і вони більш конкурентоспроможні.

Але на відміну від розвинених країн, ми не маємо чітко відлагодженого ринкового механізму. Потенціал існування великих аграрних формувань був свідомо зруйнований, а відмовившись на початку реформ від регулювання цін держава практично на 10 років втратила контроль над аграрною сферою. Тому на сьогодні життєво необхідне державне регулювання цін, і особливо з метою стабілізації ситуації у в аграрній сфері. Упущення попередніх років реформ дуже важко виправити. Однак це необхідно. Тому на даному етапі держава повинна забезпечити оптимально можливе співвідношення цін, дотримання паритету між цінами на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні засоби для сільського господарства, створити однакові умови для забезпечення ефективної діяльності і розширеного відтворення виробництва.

Безперечно, що держава буде використовувати адміністративні методи регулювання цін, однак їх використання не повинне порушувати підвалин ринкової економіки. Необхідна жорстка державна дисципліна цін, яка дозволить кожній галузі одержати відповідну частку в доходах і залишити аграрному виробництву необхідні фінансові ресурси для розвитку. Потрібно створити такі цінові відносини, які б забезпечили прибутковість сільськогосподарських товаровиробників. Саме тому концептуальною основою державної політики в аграрному секторі повинне бути, з одного боку, декларування принципу вільного ціноутворення, а з іншого – застосування механізму цін пропозицій, у тому числі визначення рівня цін цільових, гарантованих, заставних та інших.

Вирішення проблеми диспаритету цін за умов сьогодення, на нашу думку, властиве тільки державі, оскільки іншого виходу практично не існує. Державна цінова політика повинна орієнтуватися на досягнення такого рівня прибутковості виробництва на селі, який би був прийнятним з позицій як споживача, так і товаровиробника.

Основними напрямками державної цінової політики, на нашу думку, мають стати:

1. Заставні ціни. Законом України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 рр." встановлюються заставні ціни (ціни підтримки). Саме при використанні заставних цін держава бере на себе функції трейдерів та посередників на ринку сільськогосподарської продукції.

2. Державна закупівля сільськогосподарської продукції.

3. Зберігання сільськогосподарської продукції державою за плату, що забезпечить, по-перше, якісне зберігання продукції, а, по-друге, в подальшому при її реалізації, забезпечить товаровиробників достатніми обіговими коштами.

4. Антимонопольний контроль за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги, що надаються товаровиробникам.

5. Сприяння процесам поглиблення спеціалізації виробництва, кооперації фермерів (особливо при створенні кооперативів для закупівлі техніки та інших засобів виробництва, при збуту продукції), інтеграції аграрних господарств з підприємствами третьої сфери АПК.

Реалізація запропонованих заходів, на нашу думку, дасть можливість стабілізувати ситуацію в аграрній сфері і дати поштовх до подальшого її розвитку.

Література:

1. Булатов А. Рыночные отношения в АПК: Особенности и проблемы становления (спецкурс) // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 102-103.

2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України" від 27 грудня 1991 р. № 376

3. П.М.Макаренко. Причини аграрної кризи і недооцінка ролі держави в умовах ринкових перетворень // Економіка АПК. - 2002. - №4. - с.22-29.

4. Підлісецький Г.М., Білоусько Я.К., Денисенко П.А., Коврига В.В., Питулько Б.О. Матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва: тенденції і перспективи// Економіка АПК. -2002.-№4.-С.8-16.

Масюк Ю.В.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Економічна криза в сільському господарстві негативно вплинула на розвиток тваринництва й особливо молочного скотарства. Саме ця область забезпечує надходження на ринок такого коштовного продукту харчування, як молоко. Тому погіршення факторів саме цієї області неминуче приводить до погіршення харчових раціонів населення. Зменшуються обсяги виробництва молока, скорочується чисельність поголів'я тварин і знижується його продуктивність. Тільки незначна частина сільськогосподарників дістає прибуток від ведення цієї області. Основне виробництво молока на себе взяли так названі господарства населення, або особисті селянські господарства (ОСГ).

У роботі поставлена задача визначити фактори і ступінь їхнього впливу на підвищення ефективності виробництва молока в господарствах населення і подальші перспективи розвитку ОСГ.

Основною проблемою, з якої постійно зіштовхуються приватні виробники молока - це ефективність його виробництва. Проблемою ефективного виробництва молока займалися такі вчені-економісти, як О.М.Шпичак [1], П.С. Березівський [2]. Проте вони недостатньо торкаються проблем виявлення факторів підвищення ефективності виробництва молока в ОСГ.

Сьогодні без ОСГ не може бути забезпечена потреба населення в продуктах тваринництва. Так, в особистих господарствах Дніпропетровської області в 1990 році чисельність великої рогатої худоби складала 115,7 тис. гол., у тому числі корів 61,7 тис. гол., у 2001 році цей показник складав відповідно 181,5 тис. гол. і 111,9 тис. голів. Темпи росту чисельності ВРХ у цілому змінилися відповідно з 1,0 у 1990 р. до 1,57 у 2001 р. і корів з 1,0 у 1990 р. до 1,81 у 2001 р. Якщо в 1990 р. господарства населення утримують 9 % від усього поголів'я ВРХ по всіх категоріях господарств, то в 2001 році це вже 49,05 %. Виробництво молока в господарствах населення також збільшується. У 1990 році вироблений 209,9 тис. т молока, що складає 16,62 % загального виробництва молока по всіх категоріях господарств, а в 2001 р. 355,8 тис. т або 67,34 % [4].

Слід зазначити, що виробництво молока в особистих підсобних господарствах будується на примітивній ручній праці, де основними знаряддями праці є вили для розкидання кормів і лопата для збирання гною. Дойння ручне. Тому, продукція тваринництва створюється ціною величезної ручної праці і, звичайно, неконкурентноспособно по відношенню до фермерських господарств західних країн, які, маючи по 25-50 корів на фермі з продуктивністю 5-8 тис. л на корову і високий рівень механізації, обійшли по продуктивності праці навіть наші високомеханізовані молочні ферми сільськогосподарських підприємств. Вхідження в ринкову економіку спричинило за собою